

УДК 378.1:656

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ

© *Кочина В.В.*

Украинская инженерно-педагогическая академия

Інформація об авторі:

Кочина Валентина Василівна: ORCID: 0000-0001-8031-4269 valentinak.08@mail.ru; асистент кафедри іноземних мов; Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003, Україна.

У статті представлені результати дослідницької роботи щодо визначення педагогічних умов формування культури професійного спілкування майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі, які забезпечують її формування за видами інженерної професійної діяльності цих фахівців (проектувальної, експлуатаційної, ремонтної, організаційно-управлінської) на основі єдиної структури етапів спілкування, яка включає підготовчий етап (збір та обробку інформації) й етап реалізації спілкування (передачу інформації та ведення діалогу).

Ключові слова: педагогічні умови, культура професійного спілкування, інженери-педагоги транспортної галузі, види професійної діяльності, етапи професійного спілкування, зміст, комплексний метод, форми інтерактивного навчання.

Кочина В.В. «Формирование культуры профессионального общения будущих инженеров-педагогов транспортного профиля».

В статье представлены результаты исследовательской работы по определению педагогических условий формирования культуры профессионального общения будущих инженеров-педагогов транспортного профиля, которые обеспечивают ее формирование в соответствии с видами инженерной профессиональной деятельности этих специалистов (проектировочной, эксплуатационной, ремонтной, организационно-управленческой) на основе единой структуры этапов общения, которая включает подготовительный этап (сбор и обработку информации) и этап реализации общения (передачу информации и ведение диалога).

Ключевые слова: педагогические условия, культура профессионального общения, инженеры-педагоги транспортного профиля, виды профессиональной деятельности, этапы профессионального общения, содержание, комплексный метод, формы интерактивного обучения.

Kochyna V.V. «Formation of culture professional communication for future T-profile teacher- engineers ».

Results of the research work on determination of pedagogical conditions in culture of professional communication formation for future T-profile teacher-engineers who provide their formation in accordance with types of engineering professional specialists' activity (design, operating, repair, organizational-administrative) based on the single structure of communication stage which includes the preparatory stage (information collection and processing) and the stage of communication implementation (communication of information and dialoguing) have delivered at the article.

Keywords: pedagogical conditions, culture of professional communication, T- profile teacher-engineers, types of professional activity, stage of the professional communication, content, complex method, types of interactive training.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах динамічності соціальних процесів, спрямованих на гуманізацію сучасного українського суспільства, відбувається становлення національної вищої школи, спрямованої на інтеграцію освіти в європейський освітній простір, забезпечення готовності фахівців, зокрема інженерів-педагогів транспортної галузі, до професійного самовиявлення у швидкоплинному та динамічному житті у відповідності до вимог світового ринку праці. Це обумовлює і розширення вимог до підготовки цих фахівців, найбільш узагальненими з яких є висока професійна компетентність, свідоме ставлення до майбутньої професійної діяльності, гуманістичне мислення та поведінка, здатність здійснювати конструктивну професійну взаємодію як основи комунікативної компетентності, що знайшло своє відображення в Національній стратегії розвитку освіти в Україні, Законі України «Про вищу освіту».

Особливого значення в контексті реалізації комунікативної компетентності майбутніми інженерами-педагогами транспортної галузі в умовах професійної діяльності набувають питання контролю мовної поведінки фахівцями, грамотна і переконлива аргументація своєї позиції, ведення результативних ділових переговорів у процесі професійної діяльності, швидка орієнтація в комунікативній ситуації й вибір необхідного стилю поведінки, продуктивна співпраця в процесі здійснення всіх видів професійної діяльності, що відтворюється в культурі професійного спілкування майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі та обумовлює необхідність зосередження уваги на її формуванні в процесі професійної підготовки цих фахівців. Однак на сьогодні означилась суперечність між існуючими вимогами до особистості інженерів-педагогів транспортної галузі та недостатньою сформованістю в них культури професійного спілкування, що обумовлено відсутністю чітко визначених педагогічних умов її формування в процесі професійної підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей транспортного профілю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема формування культури спілкування як одного із чинників професіоналізму та майстерності фахівців відображена у наукових і методичних розробках із психології, етики, лінгвістики, педагогіки (В. Андреев, О. Басва, В. Веснін, І. Гічан, О. Головаха, Ю. Жуков, І. Зарецька, Ф. Кузін, М. Лебедева, О. Лунєва, Ю. Палеха, Н. Паніна, А. Панфілова, Г. Сагач, В. Співак, Т. Холопова, Т. Чмут, Г. Щокін та інші). Питання вдосконалення професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів, зокрема транспортної галузі розглянуто у дослідженнях: В. Авдєєва, Н. Брюханової, Є. Зеєра, Л. Кизименко, О. Коваленко, В. Козакова, М. Кудінова, М. Лазарева, В. Межуєва, З. Романець, В. Семиченко, А. Тарасюка, О. Щербак, М. Фоміної, К. Чарнецкі та ін.

Окремі аспекти формування культури спілкування фахівців знайшли відображення в роботах, де розглядається проблема формування загальної та професійної культури фахівця (Г. Балл, І. Зязюн, С. Гончаренко), культурологічні аспекти підготовки фахівця (В. Андрущенко, Г. Васянович, Г. Дегтярьова, В. Кизима, В. Маслов, Л. Масол, Л. Руденко, О. Шевнюк), формування комунікативної компетентності фахівців (В. Бездухов, Л. Большакова, Ю. Варданян, Р. Гільмеєва, І. Гришина, Т. Калініченко, Н. Кузьміна, Л. Мітіна, А. Маркова, Е. Соф'янц, В. Стрельников, Л. Шевчук та ін.), теорія та методологія організації професійного спілкування, його зміст і функції в навчально-виховному процесі (Г. Костюк, С. Максименко, І. Синиця, Н. Чепелева), особливості та чинники підвищення ефективності професійного спілкування (Н. Головань, Л. Змієвська), мовленнєво-комунікативний розвиток (О. Амацьєва, А. Арушанова, Н. Формановська, С. Хаджирадєва), роль здатності до спілкування, його культура в системі професійно важливих якостей фахівця (О. Заболотська, Н. Кузьміна, Д. Ніколенко, І. Синиця, Т. Чмут). У цих роботах питання формування культури професійного спілкування фахівців розглядаються не окремо, а в контексті формування їхньої загальної та професійної культури, а проблема визначення педагогічних умов формування культури професійного спілкування майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі ще не була предметом спеціального дослідження.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

Метою даної роботи є визначення педагогічних умов формування культури професійного спілкування майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі.

Основний зміст. Для реалізації поставленої мети статті необхідно уточнити поняття «культура професійного спілкування майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі». Аналіз першоджерел [1, 3, 4] дозволив виявити, що культура професійного спілкування є складовою загальної культури особистості, включає відповідні знання, вміння й навички, емоційний настрій та спрямованість фахівця на ефективну професійну діяльність. Порівняльний аналіз наукової літератури [2, 4, 5] дозволив трактувати термін «культура професійного спілкування» як цілісне інтегральне утворення, що характеризується сукупністю знань, умінь та особистих якостей фахівця, які забезпечують досягнення мети комунікативного акту, дозволяють продуктивно співпрацювати в процесі вирішення професійних завдань та обумовлені особливостями професійної діяльності фахівців. В умовах нашого дослідження культуру професійного спілкування ми розглядаємо у відповідності до професійної діяльності інженерів-педагогів транспортної галузі за такими видами, як проектувальна, експлуатаційна, ремонтна, організаційно-управлінська та навчально-виховна. Тому культурі професійного спілкування цих фахівців характерна варіативність за видами їхньої професійної діяльності. Подальший ґрунтовний аналіз цієї ознаки дозволив виявити реалізацію також і інваріантного комплексу характеристик культури професійного спілкування інженерів-педагогів транспортної галузі, незалежних від виду виконуваної ними діяльності. Серед них знання сутності, закономірностей, принципів, функцій професійного спілкування, законів успішного спілкування, ознак культури професійного мовлення, умінь формувати та підтримувати позитивне ставлення до інших, умінь встановлювати й підтримувати контакт, володіння вербальними та невербальними засобами спілкування, умінь передати або прийняти необхідну інформацію достатньої кількості та якості, мовленнєві вміння тощо.

Таким чином, аналізуючи підходи різних учених до дослідження поняття «культура професійного спілкування», зважаючи на специфіку професійної діяльності майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі та результати попередніх етапів дослідницької роботи, ми дійшли висновку, що «культура професійного спілкування майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі» - це особистісне інтегральне утворення, яке забезпечує процес взаємобміну інформацією та досягнення оптимальної взаємодії його учасників, характеризується сукупністю інваріантних і варіативних знань й умінь реалізації професійного спілкування, де варіативність визначається видами професійної діяльності цих фахівців, та комплексом особистісних якостей, які забезпечують процес професійного спілкування. Культура професійного спілкування майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі є основою реалізації їхньої комунікативної компетентності в умовах професійної діяльності.

Подальший аналіз стану формування культури професійного спілкування майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі виявив, що в процесі їхньої професійної підготовки при вивченні дисциплін «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Психологія», «Вікова та педагогічна психологія», «Психологія праці», «Риторика», «Комунікативні процеси в педагогічній діяльності» формується інваріантна складова культури професійного спілкування та її реалізація за навчально-виховним видом професійної діяльності цих фахівців. Однак формування культури професійного спілкування за інженерними видами професійної діяльності інженерів-педагогів транспортної галузі (проектувальним, експлуатаційним, ремонтним, організаційно-управлінським) залишилося поза увагою. Це обумовило проблему дослідження, яка полягає у визначенні умов формування культури професійного спілкування цих фахівців за видами їхньої інженерної професійної діяльності.

Визначення педагогічних умов обумовлюється виокремленням методологічних

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

підходів та відповідних принципів. Отже, на основі аналізу літературних джерел, досвіду формування культури професійного спілкування у фахівців різних спеціальностей серед методологічних підходів формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі нами виділені культурологічний, системний, діяльнісний та діалогічний підходи. У відповідності до вимог культурологічного підходу процес формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі має здійснюватися на засадах гуманізації освітнього процесу, в якому відбувається діалогічна взаємодія між його учасниками, обмін цінностями й смислами, що створює умови для культурного й особистісного саморозвитку й творчої самореалізації студентів як суб'єктів культури. Згідно до вимог системного підходу цей процес має відповідати умовам цілісності, взаємопов'язаності та системності. За вимогами діяльнісного підходу основою формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі має бути їхня професійна діяльність, де студент є активним суб'єктом її пізнання. У відповідності до вимог діалогічного підходу процес формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі має здійснюватися в діалогічній формі на основі різних форм взаємодії, де всі учасники (і педагог, і студенти) виступають як суб'єкти і жоден з учасників спілкування не є об'єктом односторонньої дії. Визначені підходи, сутність та особливості культури професійного спілкування обумовлюють реалізацію в процесі її формування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі наступних принципів: систематичності та послідовності, свідомості та активності, зв'язку навчання з практикою, гуманізації, професійної спрямованості, рефлексії, діалогізації навчання.

Таким чином, проблема дослідження, визначені підходи та принципи, які є основою її вирішення, обумовили необхідність розробки методичної системи формування культури педагогічного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі, основними складовими якої є зміст, методи й форми навчання. Отже, можна виділити основні педагогічні умови цього процесу, а саме:

1. Розробка й реалізація змісту формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі за видами їхньої інженерної професійної діяльності.

2. Розробка й реалізація комплексного методу формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі.

3. Комплексне поєднання підготовчих (фронтальної, індивідуальної) та основних (парної, колективної) форм інтерактивного навчання, які реалізують формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі.

Представимо детальніше визначені педагогічні умови.

Основою кожної методичної системи є зміст навчання, який і обумовлює всі інші складники, тому в умовах нашого дослідження першою педагогічною умовою є розробка й реалізація змісту формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі за видами їхньої інженерної професійної діяльності. Цю роботу було здійснено на основі класичної теорії формування змісту освіти, відповідних вимог та принципів щодо його відбору. Отримані результати представлені у вигляді табл. 1.

Таблиця 1

Зміст формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі за видами їхньої інженерної професійної діяльності

Види інженерної діяльності фахівців	Знання й уміння, що формуються
Проектувальна	Знання й уміння реалізації спілкування при проектуванні автомобільного двигуна, трансмісії, ходової системи, органів управління автомобільного транспорту, проектуванні конструкцій кузова і вагонів міського транспорту, проектуванні електрообладнання автотранспортних засобів, проектуванні дільниць і пунктів технічного обслуговування автомобільного та міського транспорту, проектуванні окремих вузлів транспортних засобів, що містять електротехнічні пристрої
Експлуатаційна	Знання й уміння реалізації спілкування при діагностиці роботи транспортного устаткування на основі електроприводу; розробці технології діагностування вузлів і агрегатів транспортних машин; виборі електродвигунів та апаратури керування електроприводу в місцевому транспорті; визначенні оптимальних розмірів і форм деталей машин і конструкцій; експлуатації автомобільного та міського транспорту
Ремонтна	Знання й уміння реалізації спілкування при ремонті двигунів автомобільного транспорту, ремонті системи енергозабезпечення автомобільного транспорту, ремонті трансмісії, визначенні ремонтних та відновлювальних технологій машин і механізмів місцевого й автомобільного транспорту, ремонті карбюраторної системи живлення бензинового двигуна, ремонті системи впорскування бензинового двигуна
Організаційно-управлінська	Знання й уміння реалізації спілкування при організації монтажу окремих вузлів електротранспорту; організації технічного обслуговування автомобільного та міського транспорту

Визначений зміст формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі обумовлює необхідність розробки методу, який реалізуватиме цей зміст за етапами професійного спілкування, а саме підготовчим етапом, що містить збір і обробку інформації, та етапом реалізації спілкування, який включає передачу інформації та ведення діалогу. Це і є наступною педагогічною умовою - розробка й реалізація комплексного методу формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі.

На цьому етапі дослідження було проаналізовано поняття «методи навчання», їх існуючі класифікації з метою вибору тих, які забезпечать поетапне формування культури професійного спілкування на засадах активності, самостійності студентів та набуття ними творчого досвіду вирішення професійних комунікативних ситуацій. У відповідності до результатів проведеної дослідницької роботи було розроблено комплексний метод

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі, який представлено у вигляді рис. 1.

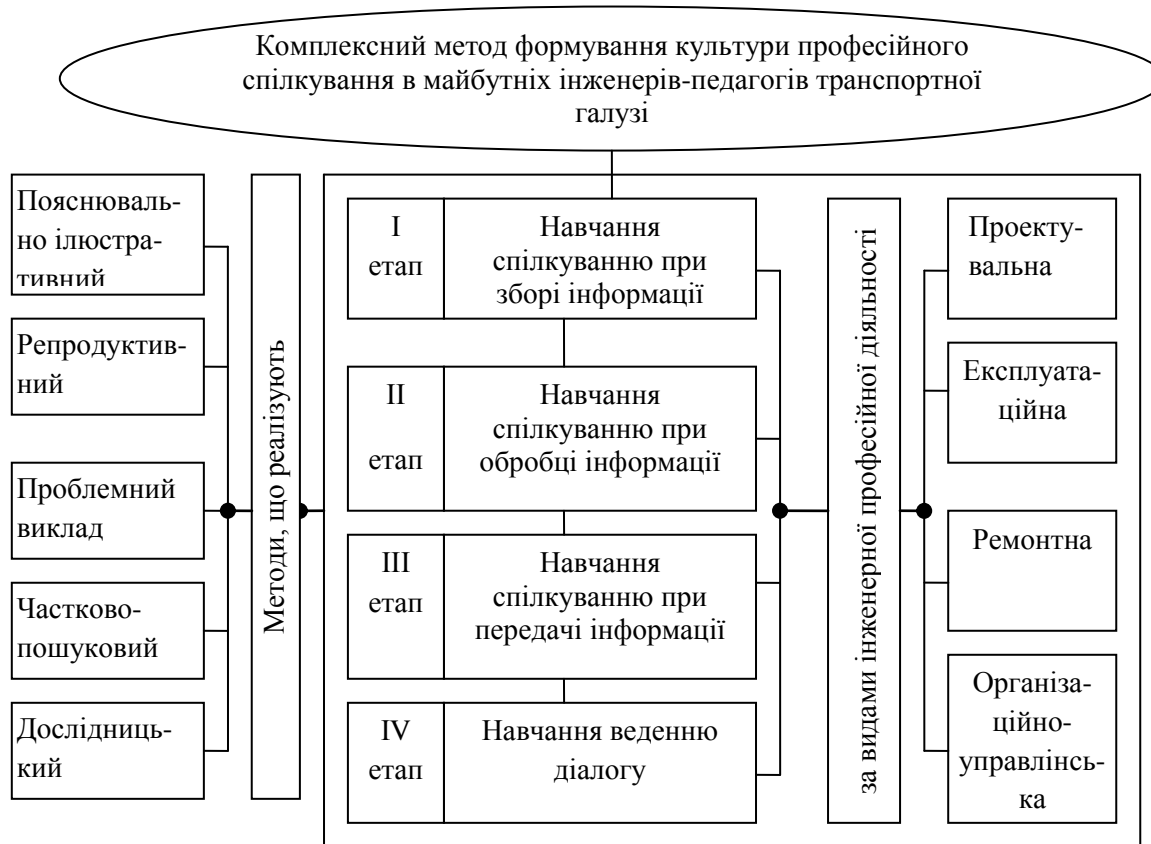

Рис. 1. Комплексний метод формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі

Розроблений метод є комплексним, оскільки передбачає формування культури професійного спілкування як за видами інженерної професійної діяльності майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі (проектувальним, експлуатаційним, ремонтним, організаційно-управлінським), так і за етапами спілкування (підготовчим етапом, що містить збір і обробку інформації, та етапом реалізації спілкування, який включає передачу інформації та ведення діалогу). Цей метод реалізується в умовах навчального процесу поетапно за рахунок сукупності пояснювально-ілюстративних, репродуктивних, проблемного викладу, частково-пошукових і дослідницьких методів і є універсальним, оскільки уможливує формування культури професійного спілкування за різними видами професійної діяльності фахівців.

Розроблений комплексний метод формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі обумовлює необхідність визначення форм навчання, що забезпечать його реалізацію. Це й було третьою педагогічною умовою - комплексне поєднання підготовчих (фронтальної, індивідуальної) та основних (парної, колективної) форм інтерактивного навчання, які реалізують формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі. Отже, фронтальна форма навчання передбачає роботу педагога з усіма студентами в однаковому темпі та однаковими завданнями й спрямована на передачу навчальної інформації всім студентам. Індивідуальна форма навчання передбачає роботу педагога з кожним студентом

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

окремо при виконанні конкретних завдань і спрямована на опрацювання навчального матеріалу кожним студентом та її усвідомлення під час роботи з різними джерелами інформації. В умовах інтерактивного навчання професійному спілкуванню фронтальна та індивідуальна форми виконують функцію підготовчих, оскільки забезпечують сприйняття та усвідомлення студентами інформації щодо реалізації спілкування в професійній діяльності майбутніх фахівців.

Парна форма навчання передбачає взаємодію між двома студентами, що можуть виконувати завдання, навчати один одного, контролювати свої результати, при цьому студенти також взаємодіють з педагогом. В умовах інтерактивного навчання парна форма забезпечує реалізацію діалогу при виконанні таких вправ: обговорення завдань, короткого тексту; інтерв'ювання, визначення ставлення (думки) партнера до даного питання, твердження; здійснення критичного аналізу роботи один одного; формування підсумку вивченої теми тощо. Колективна (групова) форма навчання передбачає роботу педагога з групою студентів при виконанні конкретних завдань, при цьому студенти взаємодіють як між собою, так і з педагогом. В умовах інтерактивного навчання колективна форма забезпечує реалізацію полілогу шляхом роботи в малих групах, трійках, ротаційних трійках, обговоренні проблеми в загальному колі, за допомогою незакінчених речень тощо. Отже, парна та колективна форми в нашому дослідженні є основними формами інтерактивного навчання, які реалізують процес формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі.

Форми інтерактивного навчання, які використовуються для формування культури професійного спілкування, реалізуються за їх класичною послідовністю, а саме підготовчі (фронтальна, індивідуальна) та основні (парна, колективна). Така послідовність форм інтерактивного навчання застосовується на кожному етапі відповідного комплексного методу, при цьому підготовчі форми реалізують пояснювально-ілюстративні та репродуктивні методи формування культури професійного спілкування, а основні – проблемного викладу, частково-пошукові та дослідницькі методи.

Висновки. Проведене дослідження дозволило визначити педагогічні умови формування культури професійного спілкування у майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі, а саме:

1. Розробка й реалізація змісту формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі за видами їхньої інженерної професійної діяльності.

2. Розробка й реалізація комплексного методу формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі.

3. Комплексне поєднання підготовчих (фронтальної, індивідуальної) та основних (парної, колективної) форм інтерактивного навчання, які реалізують формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі.

В межах подальшої дослідницької роботи планується розробити та експериментально перевірити результативність педагогічних умов формування культури професійного спілкування в майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі.

Перелік використаних джерел:

1. Берестенко О. Г. Культура професійного спілкування : навч.-метод. посіб. для студ. II курсу всіх спец. гуманіт. профілю ден. та заоч. форм навчання / О. Г. Берестенко. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 299 с.
2. Бодалев А. А. Психологія об'єднання / А. А. Бодалев. – Москва; Воронеж: Педагогіка, 1996. – 254 с.
3. Калініченко Т. В. Комунікативна складова інженерно-педагогічної освіти / Т. В. Калініченко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. праць. – Харків, 2005. – № 9. – С. 78-83.
4. Кузьміна Н. В. Професіоналізм личности учителя / Н. В. Кузьміна. – М.: Высшая школа, 2008. – 119 с.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

5. Чмут Т. К. Шляхи розвитку культури спілкування студентів вищих навчальних закладів : навчальний посібник / Т. К. Чмут. – К. : Основа, 2002. – 380 с.

References

1. Berestenko, OG 2013, *Kultura profesiynoho spilkuvannya*, Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka Luhansk
2. Bodalev, AA 1996, *Psykholohyya obshchenyya*, Pedahohyka, Moskva, Voronezh.
3. Kalinichenko, TV 2005, 'Komunikatyvna skladova inzhenerno-pedahohichnoi osvity', *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*, no. 9, pp. 78-83.
4. Kuzmina, NV 2008, *Professionalizm lichnosti uchitelya*, Vysshaya shkola, Moskva
5. Chmut, TK 2002, *Shlyakhy rozvytku kultury spilkuvannya studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv*, Osнова, Kyiv.
6. Berestenko O. G. Kul'tura profesiynoho spilkuvannya : navch.-metod. posib. dlya stud. II kursu vsikh spets. humanit. profilyu den. ta zaoch. form navchannya / O. H. Berestenko. – Luhans'k : Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», 2013. – 299 p.
7. Bodalev A.A. *Psykholohyya obshchenyya*– Moskva-Voronezh: Pedahohyka, 1996. – 254 p.
8. Kalinichenko T.V. Komunikatyvna skladova inzhenerno-pedahohichnoi osvity // *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity: zb. nauk. prats'*. – Kharkiv, 2005. – # 9. – P. 78-83..
9. Kuz'myna N. V. Ppofeccyonalizm lychnoocy uchyatelya /– M.; Vysshaya shkola, 2008. – 119 p.
10. Chmut T. K. *Shlyakhy rozvytku kul'tury spilkuvannya studentiv vyshchykh navchal'nykh zakladiv : navchal'nyy posibnyk*. – K. : Osнова, 2002. – 380 p.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2015 р.